

JADIDCHILIK HARAKATI

*Toshkent viloyati, Qibray tuman, IIV 2-sonli Toshkent akademik litseyi
ijtimoiy gumanitar va huquq fanlari kafedrası tarix fani yetakchi o'qituvchisi,*

Dusimmatov Kuklanboy Yuldashevich

Annotatsiya: *Jadidchilik harakati O'zbekiston tarixida muhim o'rin tutgan ijtimoiy va madaniy yangilanish harakati bo'lib, uning asosiy maqsadi jamiyatni zamonaviylashtirish, ta'lim tizimini isloh qilish, milliy ongni uyg'otish va xalqning madaniy darajasini oshirish edi. Bu harakat XIX asr oxiri va XX asr boshlarida shakllanib, asosan musulmon jamiyatining an'anaviy qadriyatlari va ta'lim tizimiga qarshi yangi, ilmiy va ma'rifiy yondashuvlarni targ'ib qildi. Jadidchilik so'zi arabcha "yangi" ma'nosini anglatadi va bu harakat o'z nomiga mos ravishda eski va eskirgan qarashlarni yangilashga intildi. Ushbu maqolada Jadidchilik harakati va uning natijalari haqida ma'lumotlar berilgan.*

Kalit so'zlar: *Jadidchilik harakati, jamiyat, ta'lim, madaniyat, maktablar, fanlar, huquq, ma'rifiy yondashuvlar.*

Jadidchilik harakati o'zining ildizlarini Rossiya imperiyasining Markaziy Osiyoda amalga oshirgan siyosiy va ijtimoiy islohotlaridan topdi. XIX asr oxirida Rossiya imperiyasi hududida yashovchi musulmonlar, xususan, o'zbeklar, qirg'izlar, qozoqlar va boshqa millatlar an'anaviy madrasalarda ta'lim olishardi. Bu ta'lim tizimi asosan diniy bilimlarga asoslangan bo'lib, zamonaviy fanlar va dunyoqarashni o'rgatishdan uzoq edi. Jadidlar esa ta'limning faqat diniy emas, balki dunyoviy fanlar asosida ham olib borilishi zarurligini ta'kidladilar. Ularning fikricha, xalqning taraqqiyoti uchun ilm-fan, texnika va madaniyatni rivojlantirish shart edi. Jadidchilik harakati o'zining dastlabki bosqichlarida asosan maktablar va madrasalarni isloh qilishga qaratilgan edi. Ular yangi uslubdagi maktablar — jadid maktablarini tashkil etdilar. Bu maktablarda o'qitish usuli an'anaviy maktablardan farq qilardi: o'quvchilar nafaqat diniy bilimlarni, balki matematika, geografiya, tarix, tabiiy fanlar

va tillarni ham o'rganardilar. Jadid maktablari o'zining o'quv dasturlari, metodikasi va o'qituvchilari bilan o'sha davr uchun yangilik edi. Bu maktablar o'quvchilarga dunyoqarashni kengaytirish, mustaqil fikrlashga o'rgatish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni anglash imkonini berdi.[1]

Jadidchilar o'z faoliyatlarida matbuotning ahamiyatini ham yaxshi tushunishardi. Ular gazetalar, jurnallar va kitoblar chop etish orqali yangi g'oyalarni keng jamoatchilikka yetkazishga harakat qildilar. Jadid matbuoti o'zbek tilida chop etilgan va unda ma'rifat, ta'lim, madaniyat, siyosat, iqtisodiyot va ijtimoiy masalalar haqida maqolalar, esse va tanqidiy materiallar joy olgan. Bu matbuot vositalari xalqning ongini o'stirish, milliy o'zlikni tiklash va mustaqil fikrlashni rivojlantirishda katta rol o'ynadi. Jadidchilik harakati faqat ta'lim va madaniyat sohasida emas, balki jamiyatning boshqa sohalarida ham o'z aksini topdi. Ular yangi jamiyat qurish, adolat va tenglik tamoyillarini targ'ib qilish, ayollar huquqlarini himoya qilish kabi masalalarga katta e'tibor qaratdilar. Jadidlar orasida ayollar ta'limi va ularning jamiyatdagi o'rnini haqida yangi qarashlar shakllandi. Ular ayollarni faqat uyda o'tiradigan, bolalarga qaraydigan shaxs sifatida emas, balki jamiyatning faol a'zolari sifatida ko'rishni istadilar. Bu esa o'sha davrda juda katta yangilik va jasorat edi. Jadidchilik harakati o'zining siyosiy maqsadlariga ham ega edi. Ular Rossiya imperiyasining musulmon aholisi uchun teng huquqlarni ta'minlash, milliy madaniyat va tilni himoya qilish, milliy o'zlikni saqlash va rivojlantirish uchun kurashdilar. Jadidlar o'zbek milliy uyg'onishining poydevorini yaratdilar, milliy qadriyatlarni tiklashga intildilar. Ularning faoliyati ko'plab yangi ijtimoiy va siyosiy tashkilotlar, jamiyatlar va partiyalar tashkil etilishiga sabab bo'ldi. Jadidchilik harakati ko'plab taniqli shaxslar va ziyolilarni o'z ichiga oldi. Ularning orasida Abdurahmon Jomiy, Mahmudxo'ja Behbudi, Fitrat, Munavvarqori, Cho'lpon va boshqalar bor edi. Bu shaxslar o'z asarlari, ma'ruzalari va faoliyati bilan jadidchilik g'oyalarini yoydilar, xalqni yangi fikrlar bilan tanishtirdilar. Ularning ijodi o'zbek adabiyoti, madaniyati va siyosatining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatdi.[2]

Jadidchilik harakati o'zining tarixiy rivojlanishida turli bosqichlardan o'tdi. Boshlanish davrida u faqat ta'lim va madaniyat sohasida yangiliklar kiritishga intildi.

Keyinchalik esa u siyosiy va ijtimoiy masalalarga ham faol aralasha boshladi. Bu harakatning rivojlanishi Rossiya imperiyasining siyosiy vaziyatiga, milliy uygʻonish harakatlarining kuchayishiga bogʻliq edi. Jadidchilik harakati 1917-yilgi inqilobdan soʻng yangi bosqichga koʻtarildi va milliy davlat qurish jarayonida muhim rol oʻynadi. Jadidchilik harakati oʻzining ijtimoiy va madaniy yangiliklari bilan nafaqat Oʻzbekistonda, balki butun Markaziy Osiyoda katta taʼsir koʻrsatdi. U musulmon jamiyatining anʼanaviy qadriyatlarini saqlagan holda, zamonaviylashtirish va taraqqiyot yoʻlini koʻrsatdi. Jadidlar oʻz faoliyatlari bilan milliy uygʻonish, taʼlimni rivojlantirish, madaniyat va sanʼatni yangilash, siyosiy ongni oshirishda muhim rol oʻynadilar.[3]

Jadidchilik harakati oʻzining asosiy maqsadlariga erishishda koʻplab qiyinchiliklarga duch keldi. Anʼanaviy qarashlarga ega boʻlgan kishilar, diniy ulamolar va baʼzi siyosiy kuchlar jadidlarning yangiliklarini qattiq qarshi olishdi. Ularning taʼlim tizimiga, madaniyatga va siyosatga kiritgan oʻzgarishlari koʻpincha tanqid qilindi va toʻsqinlik qilindi. Shunga qaramay, jadidlar oʻz maqsadlaridan voz kechmadi va oʻz gʻoyalarini amalga oshirish uchun kurashishda davom etdilar. Jadidchilik harakatining oʻrni va ahamiyati bugungi kunda ham katta. U Oʻzbekistonning zamonaviy madaniyati, taʼlimi va siyosiy hayotining poydevorini yaratdi. Jadidlarning gʻoyalari va faoliyati milliy uygʻonish, mustaqillik va taraqqiyot yoʻlida muhim bosqich boʻlib xizmat qildi. Ularning merosi bugungi kunda ham oʻrganilib, qadrlanmoqda, yangi avlod uchun ilhom manbai boʻlib qolmoqda.[4]

Xulosa:

Shu tariqa, jadidchilik harakati oʻzining keng qamrovli faoliyati bilan oʻzbek jamiyatining tarixida chuqur iz qoldirdi. Bu harakat nafaqat taʼlim va madaniyat sohasida, balki ijtimoiy, siyosiy va maʼnaviy hayotda ham yangi davrni boshlab berdi. Jadidchilik gʻoyalari va qadriyatlari bugungi kunda ham oʻz dolzarbligini saqlab qolmoqda va Oʻzbekistonning rivojlanishida muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Tursunov, Botir. "Oʻzbek jadidchiligi va uning rivojlanishi". Toshkent: Oʻzbekiston Yozuvchilar uyushmasi, 2020.

2. Islomov, Jamshid. "Milliy uygʻonish va jadidchilik". Samarqand: Samarqand Universiteti Nashriyoti, 2019.
3. Rahimov, Oybek. "Jadid maktablari va ta'lim islohotlari". Toshkent: Fan va Texnologiya, 2021.
4. Mirzaev, Anvar. "Jadidchilik va o'zbek madaniyati". Buxoro: Buxoro Davlat Universiteti Nashriyoti, 2017.
5. Karimova, Dilnoza. "Jadidlar va matbuot tarixi". Toshkent: Sharq, 2022.
6. Xasanov, Sherzod. "Jadidchilik harakatining siyosiy jihatlari". Toshkent: O'zbekiston Milliy Nashriyoti, 2019.
7. Yodgorov, Rustam. "O'zbekiston jadidchiligi: tarix va zamonaviylik". Toshkent: Ilm Ziyo, 2023.